

Софија ГЕОРГИЕВСКА
Славица НАУМОВА

УДК: 364.632-055-049.65(497.7)
Изворен научен труд

РОДОВО БАЗИРАНО НАСИЛСТВО ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА: ПРЕДИЗВИЦИ И СТРАТЕГИИ ЗА ПРЕВЕНЦИЈА И ЗАШТИТА

Кратка содржина:

Родово базираното насилство (РБН) претставува сериозен социјален и правен проблем кој ги засега сите општества, вклучувајќи ја и Северна Македонија. Овој вид насилство е длабоко вкоренет во нееднаквите односи на моќ меѓу половите и општествените норми кои ги засилуваат тие нееднаквости. Родово базираното насилство вклучува физичко, сексуално, психолошко и економско насилство насочено кон личност поради нејзиниот пол или род. Тоа не само што предизвикува директна штета врз жртвите, туку и влијае на нивната благосостојба, личен развој и учество во општеството.

Северна Македонија, како земја која се стреми кон евроинтеграција и усвојување на европските вредности, презема значајни чекори за справување со овој проблем преку законодавство, стратегии и програми за превенција и заштита на жртвите. Сепак, остануваат бројни предизвици кои ги попречуваат овие напори, како што се недоволната свест на јавноста, културните бариери, неадекватната имплементација на законите, недоволната поддршка за жртвите, како и нееднаквост во пристапот до правда на жртвите.

Овој труд има за цел да ги анализира тековните состојби во однос на родово базираното насилство во Северна Македонија, да ги идентификува главните предизвици со кои се соочува земјата и да предложи конкретни стратегии и мерки за нивно надминување. Преку анализа на постоечките податоци, законодавната рамка и студија на случај, ќе се обидеме да обезбедиме целосен преглед на проблемот и да понудиме препораки за подобрување на ситуацијата.

Клучни зборови: *родово базирано насилство, законодавна рамка, превенција и заштита, истанбулска конвенција, правна помош.*

Вовед

Родово базираното насилство (РБН) претставува значаен социјален и правен проблем кој ги засега сите општества, вклучувајќи ја и Северна Македонија. Овој вид насилство е длабоко вкоренет во нееднаквите односи на моќ меѓу половите и општествените норми кои ги засилуваат тие нееднакости. РБН вклучува физичко, сексуално, психолошко и економско насилство насочено кон личност поради нејзиниот пол или род. Тоа не само што предизвикува директна штета врз жртвите, туку и влијае на нивната благосостојба, личен развој и учество во општеството. Северна Македонија, како земја која се стреми кон евроинтеграција и усвојување на европските вредности, презема значајни чекори за справување со овој проблем преку законодавство, стратегии и програми за превенција и заштита на жртвите. Сепак, остануваат бројни предизвици кои ги попречуваат овие напори, како што се недоволната свест на јавноста, културните бариери, неадекватната имплементација на законите, недоволната поддршка за жртвите, како и нееднаквост во пристапот до правда на жртвите. Овој труд има за цел да ги анализира тековните состојби во однос на родово базираното насилство во Северна Македонија, да ги идентификува главните предизвици со кои се соочува земјата и да предложи конкретни стратегии и мерки за нивно надминување. Преку анализа на постоечките податоци, законодавната рамка и студии на случај, ќе се обидеме да обезбедиме целосен преглед на проблемот и да понудиме препораки за подобрување на ситуацијата.

1. Дефиниција и видови на родово базирано насилство

Република Северна Македонија беше меѓу првите земји што ја потпишаа Конвенцијата за спречување и борба против насилството над жените и домашното насилство (Истанбулска конвенција), која влезе во сила во јули 2018 година.

Врз основа на тоа, донесен е Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, кој влезе во сила во мај 2021 година и кој е целосно усогласен со Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство, и има цел проширување на системот на превенција и заштита на сите облици на родово базирано и семејно насилство.

Во законот, во членот 3 опфатени се и дефинирани: физичкото насилство, психичкото насилство, демнењето, економското насилство, сексуалното насилство и силувањето, сексуалното вознемирување, сексуалното вознемирување по интернет, бракот под принуда, гениталното осакатување на жените, абортусот под присила и присилната стерилизација, како и принудната контрола врз жените.

Клучните новини што ги носи новиот Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство се состојат, пред сè, во

тоа што опфаќаат нови форми на насилство кои ги воведува Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство, како и дефинициите за одредени поими кои досега не беа опфатени, како родово базираното насилство (насилството насочено кон жената, затоа што станува збор за жена или кое несразмерно ја погодува и ги опфаќа причините и резултатот од нееднаквиот однос на моќта помеѓу жените и мажите), демнење, генитално осакатување, сексуално насилство, односно неконсезуалните сексуални дејства итн., како и дефинирање на ранливите категории на жени, и тоа: бремените жени, жените со деца и со деца со попреченост, самохраните мајки, жените со попреченост, жените од руралните средини, жените што употребуваат дрога, сексуалните работнички, мигрантките, бегалките, барателките на азил, жените без државјанство, лезбијките, бисексуалките и трансродовите луѓе, жените што живеат со ХИВ, бездомничките, жените жртви на трговијата со луѓе, повозрасните жени, материјално необезбедените жени и други.¹

Родово базираното насилство се однесува на насилство насочено кон личност поради нејзиниот пол или род. Тоа вклучува физичко, сексуално, психолошко и економско насилство. Видовите на РБН вклучуваат:

- **Физичко насилство:** напади кои предизвикуваат телесни повреди.
- **Сексуално насилство:** сексуални напади и малтретирање.
- **Психолошко насилство:** вербални напади, заплашување и контрола.
- **Економско насилство:** финансиска контрола и ограничување на пристапот до ресурси.

2. Правна рамка во Северна Македонија

2.1. Национални закони и регулативи

Правната рамка на Република Северна Македонија за родово базирано насилство вклучува неколку клучни закони и регулативи. Меѓу нив се:

- **Кривичен законик:** Овој закон ги дефинира и санкционира делата на семејно насилство, силување и сексуална злоупотреба. Според Кривичниот законик, казнените дела поврзани со родово базираното насилство носат сериозни санкции.
- **Закон за заштита од семејно насилство:** Овој закон ги опфаќа мерките за заштита на жртвите, вклучувајќи издавање на наредби за заштита и обезбедување на привремено сместување.
- **Закон за еднакви можности на жените и мажите:** Овој закон ја

---

¹ Извештај поднесен од Северна Македонија согласно со член 68, став 1 од Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство.

промовира родовата еднаквост и ја спречува дискриминацијата врз основа на пол.

- **Закон за бесплатна правна помош:** Овој закон има цел да обезбеди еднаков пристап на граѓаните и на другите лица определени со овој закон до институциите на системот, за запознавање, остварување и за овозможување на ефективна правна помош, согласно со начелото за еднаков пристап до правдата.
- **Закон за исплата на паричен надоместок на жртви од кривични дела со насилство:** Овој закон има за цел да им се обезбеди паричен надоместок на жртвите од кривични дела сторени со насилство како помош од страна на државата, согласно со начелото на општествена солидарност и да се спречи можна виктимизација и секундарна виктимизација како дополнително страдање што жртвите можат да го претрпат од односот на надлежните органи.
- **Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство:** Овој закон има за цел спроведување на принципот на еднаквост, елиминирање на стереотипите за родовите улоги; превенција на сите форми на родово базирано насилство врз жените, и семејното насилство и утврдување на мерките и активностите за заштита на жртвите на родово базирано насилство и семејно насилство, почитување на основните човекови слободи и права загарантирани со Уставот и ратификуван меѓународен договор. Исто така, ги дефинира одделните видови на насилство и тоа:

1) „Насилство врз жените“ е кршење на човековите права, дискриминација на жените и ги означува сите дејства на родово базирано насилство што доведуваат или, веројатно, ќе доведат до физичка, сексуална, психичка или економска повреда, или до страдање на жените, вклучувајќи ги и директните и индиректните закани и заплашувањето за таквите дејства, изнудата, произволното ограничување и/или лишувањето од слобода, без оглед дали се случуваат во јавниот или во приватниот живот;

2) „Родово базирано насилство врз жените“ е насилство насочено кон жената, затоа што станува збор за жена, или кое несразмерно ја погодува жената. Родово базираното насилство над жените ги опфаќа причините и резултатот од нееднаквиот однос на моќта помеѓу жените и мажите како резултат на општествен, а не на индивидуален проблем. Родово базираното насилство врз жените се однесува и на насилството врз жените дефинирано во точките 1) и 3) во овој член;

3) „Семејно насилство“ е малтретирање, навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друг вид психичко, физичко или економско насилство, со кое се предизвикува чувство на

несигурност, загрозување или страв, вклучувајќи ги и заканите за такви видови дејства кон брачниот другар, родителите или децата, или кон други лица што живеат во брачна или во вонбрачна заедница или во заедничко домаќинство, како и кон сегашниот или поранешниот брачен другар или кон вонбрачниот партнер, или кон лица што имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи, без оглед дали сторителот го дели или го делел истото живеалиште со жртвата или не.

Согласно со дадените дефиниции, законот особено внимание посветува на заштита на жртвите, а воедно ги прецизира дејствијата и мерките што треба да ги преземе државата за превенција и заштита, но и за реинтеграција на жртвите, преку обезбедување систем за поддршка, вклучително и за економско јакнење, која треба да се постигне преку подобрување на институционалната поддршка на жртвите на родово базирано насилство.

Меѓу другото, со овој закон се уредува постапувањето на институциите со должно внимание при преземањето мерки за превенција од родово базирано насилство над жените и од семејното насилство, постапувањето на институциите за заштита на жените од родово базирано насилство и семејно насилство, меѓусебната координација на институциите и организациите, услугите за заштита на жртвите и собирањето податоци за родово базирано насилство над жените и за семејното насилство. Цел на законот е превенција и спречување на родово базирано насилство над жените и на семејното насилство, ефективна заштита на жртвите од каков било облик на родово базирано насилство над жените, како и на жртвите од семејно насилство, со почитување на основните човекови слободи и права, загарантирани со Уставот на Република Северна Македонија и со меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот на Република Северна Македонија. Целта на законот се заснова на принципот на еднаквост и елиминирање на стереотипите за родовите улоги.²

За координација на политиките во оваа област, во согласност со член 12 од Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, дадена е законска обврска сите надлежни институции меѓусебно да соработуваат со цел да се заштитат жртвите. За таа цел, предвидена е изработка на протокол за меѓусебна соработка.

Во оваа насока, Министерството за правда, во 2018 година, донесува Оперативен план за спроведување на активностите предвидени во Акцискиот план. Плановите содржат активности во надлежност на Министерството за правда, со временска рамка од една година и буџет за негова реализација. Министерството за правда на РСМ изработи измени и дополнувања на Кривичниот законик, во кои се вградени стандардите на Истанбулската конвенција, а кои измени веќе се стапени на сила. Исто така, донесен е и Закон за исплата на паричен надоместок на жртви од

---

² Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство од 29.1.2021 година.

кривично дело со насилство, согласно со кој, жртвите на родово базирано насилство и на семејно насилство имаат право на надоместок на штета.

Кривично-правната заштита на жените жртви на насилство се остварува во согласност со одредбите на Кривичниот законик и на Законот за кривична постапка.

Така, со Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик од 17.2.2023 година, за прв пат е дефинирано родово базираното насилство.

Во член 5 од Законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик, сменет е ставот (21) кој гласи: „Под семејно насилство се подразбира малтретирање, навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко, физичко или економско насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, вклучувајќи и закани за такви дејства спрема брачен другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема сегашен или поранешен брачен другар, вонбрачен партнер или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи, без оглед дали сторителот го дели или го делел истото живеалиште со жртвата или не.“

Во ставот (22) по втората реченица додадена е нова, трета реченица, која гласи: „Под жртва на родово базирано насилство се подразбира секоја жена и девојчиња до 18 години спрема кои под тие околности е сторено кривичното дело.“

По ставот (42) додаден е нов став (43) кој гласи: „Под родово базирано насилство врз жените се подразбира насилство насочено против жената поради нејзина припадност на женскиот род што доведува или може да доведе до физичка, сексуална, психичка или економска повреда или страдање на жените, вклучувајќи и директни и индиректни закани и заплашување за такви акти, изнуда или произволно лишување од слобода, без оглед дали се случуваат во јавниот или во приватниот живот.“

Во член 6 од истиот закон, во членот 123, став (2) по точката 2) се додава нова точка 2-а), која гласи: „Друг ќе лиши од живот жена или девојче до 18 години, при вршење на родово базирано насилство.“

Потоа, во членот 8 од законот, по членот 129 се додава нов наслов и нов член 129-а, кои гласат: „Осакатување на женски полови органи“. Член 129-а (1) Тој што целосно или делумно ќе изврши отсекување, инфибулација или секое друго осакатување на надворешниот полов орган на жена, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години. (2) Со казната од ставот (1) на овој член ќе се казни тој што ќе присили жена да се подложи на дејствата опфатени во ставот (1) на овој член. (3) Тој што ќе поттикне жена или ќе помогне да се подложи на дејствата од ставот (1) на овој член, ќе се казни со парична казна или со затвор од шест месеци до три години. (4) Ако делото од ставовите (1), (2) и (3) на овој член е сторено од омраза, или спрема девојче, или е предизвикана тешка телесна повреда на жената,

сторителот ќе се казни со затвор од една до осум години. (5) Ако поради делото од ставовите (1), (2), (3) и (4) на овој член настапила смрт на жената или на девојчето, сторителот ќе се казни со затвор од една до десет години.

Изменет е и член 130 став (2), кој гласи: „Тој што ќе го стори делото од ставот (1) на овој член при вршење родово базирано насилство, насилство врз жена или семејно насилство или од омраза или спрема лице кое е посебно ранливо поради неговата возраст, тешките телесни или душевни пречки или бременост, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.“, а во иста насока има измена и на член 131 став (2), кој гласи: „Тој што ќе го стори делото од ставот (1) на овој член при вршење родово базирано насилство, насилство врз жена или семејно насилство или од омраза или спрема лице кое е посебно ранливо поради неговата возраст, тешките телесни или душевни пречки или бременост, ќе се казни со затвор од една до пет години.“

Со член 11 од Законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик, изменет е член 139, кој гласи: „(1) Тој што со сила или со сериозна закана ќе присили друг да стори или да не стори или да трпи нешто, ќе се казни со парична казна или со затвор до една година. (2) Ако делото од ставот (1) на овој член е сторено при вршење родово базирано насилство врз жените, семејно насилство или од омраза или спрема лице кое е посебно ранливо поради неговата возраст, попреченост или бременост, сторителот ќе се казни со затвор од шест месеци до три години. (3) Со казната од ставот (2) на овој член ќе се казни тој што делото од став (1) на овој член ќе го стори спрема адвокат, лекар или друг здравствен работник, новинар или друг медиумски работник или друго лице што врши работи од јавен интерес при вршењето на професионалните задачи или во врска со вршењето на професионалните задачи кои ги презема во рамките на своите овластувања. (4) Ако делото од ставот (1) на овој член го стори службено лице во вршење на службата, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години. (5) Гонењето за делото од ставот (1) на овој член се презема по приватна тужба. (6) Обидот на делата од ставовите (2) и (3) на овој член е казнив.“

Членот 140, ставот (2) е изменет и гласи: „Ако делото од ставот (1) на овој член е сторено при вршење родово базирано насилство, насилство врз жена или семејно насилство или од омраза или спрема лице кое е посебно ранливо поради неговата возраст, попреченост или бременост, сторителот ќе се казни со затвор од шест месеци до три години“, а целосна измена е направена и на членот 144, кој гласи: „(1) Тој што сериозно му се заканува на друг дека ќе нападне врз неговиот живот или тело или животот или телото на нему блиско лице со намера да го вознемири или заплаши, ќе се казни со парична казна или со затвор до шест месеци. (2) Ако со делото од ставот (1) на овој член е предизвикано чувство на несигурност, загрозување или страв на жртвата, сторителот ќе се казни со парична казна или со затвор до една година. (3) Тој што ќе го стори делото од ставот (1) на овој член

при вршење родово базирано насилство, насилство врз жена или семејно насилство или од омраза или спрема лице кое е посебно ранливо поради неговата возраст, тешките телесни или душевни пречки или бременост, ќе се казни со затвор од три месеци до три години. (4) Со казната од ставот (3) на овој член ќе се казни тој што делото од ставот (1) на овој член ќе го стори спрема службено лице во вршењето на службата, адвокат, лекар или друг здравствен работник, новинар или друг медиумски работник или друго лице што врши работи од јавен интерес при вршењето на професионалните задачи или во врска со вршењето на професионалните задачи кои ги презема во рамките на своите овластувања или спрема повеќе лица. (5) Тој што јавно, или по пат на информатички систем, ќе се закани дека ќе стори кривично дело за кое е пропишана казна затвор од пет години или потешка казна против некое лице поради неговата припадност на одредена раса, боја на кожа, потекло, национална или етничка припадност, пол, род, сексуална ориентација, родов идентитет, припадност на маргинализирана група, јазик, државјанство, социјално потекло, образование, религија или верско уверување, политичко уверување, друго уверување, попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба, лично својство и општествен статус или која било друга основа предвидена со закон или меѓународен договор ратификуван согласно со Уставот на Република Северна Македонија, ќе се казни со казна затвор од една до пет години. (6) Гонењето за делото од ставот (1) на овој член се презема по приватна тужба.“

Согласно со член 16 од законот, по членот 144 се додава нов наслов и нов член 144-а, кои гласат: „Демнење“ и член 144-а „(1) Тој што повторено неовластено ќе следи, прогонува или на друг начин се меша во личниот живот на друг или со него воспоставува или настојува да воспостави од него несакан контакт со движење во просторот каде се наоѓа тоа лице, со злоупотреба на користење на личните податоци, со користење на средства за јавно информирање или други средства за комуникација, или на друг начин психички го злоставува, вознемирува или застрашува и со тоа ќе предизвика чувство на несигурност, вознемиреност или страв за неговата сигурност или за сигурноста на нему блиско лице, ќе се казни со парична казна или со затвор до три години. (2) Ако делото од ставот (1) на овој член е сторено спрема лице со кое сторителот е или бил во интимна врска или спрема дете, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години. (3) Гонењето за делото од ставот (1) на овој член се презема по предлог.“

Исто така, насловот на членот 186 и членот 186 се менуваат и гласат: „Полов напад и силување“ и „(1) Тој што спротивно на јасно изразена волја на друг, проценета во контекст на околностите на случајот, врз него ќе изврши полов однос или друго со него изедначено полово дејство, што се состои во вагинална, анална или орална пенетрација со кој било дел од телото или предмет, или ќе наведе друго лице без неговата согласност да изврши полов однос или друго полово дејство со трето лице, или да

изврши полово дејство врз себе си, ќе се казни со затвор од една до осум години. (2) Ако делото од ставот (1) на овој член е сторено со дете кое наполнило 15 години, сторителот ќе се казни со затвор од најмалку три години. (3) Ако делото од ставот (1) на овој член е сторено со примена на сила или закана врз друг дека непосредно ќе нападне врз неговиот живот или тело или врз животот или телото на нему блиско лице, сторителот ќе се казни со затвор од три до десет години. (4) Со казната од ставот (3) на овој член ќе се казни и тој што делото од ставот (1) на овој член ќе го изврши врз друг со сериозна закана дека за него или за нему блиско лице ќе открие нешто што би му наштетило на неговата чест и углед или дека ќе предизвика друго тешко зло. (5) Ако делото од ставовите (3) и (4) на овој член е сторено врз дете кое наполнило 15 години, сторителот ќе се казни со затвор најмалку осум години. (6) Ако поради делото од ставовите од (1) до (5) на овој член настапила тешка телесна повреда, смрт или други тешки последици или делото е сторено од страна на повеќе лица или на особено суров или понижувачки начин или од омраза, сторителот ќе се казни со затвор најмалку десет години или со доживотен затвор. (7) Тој што во случаите од ставовите од (1) до (5) на овој член ќе изврши само друго полово дејствие кое не се состои во вагинална, анална или орална пенетрација, ќе се казни за делото од ставот (1) на овој член со затвор од шест месеци до три години, за делото од ставот (2) на овој член со казна затвор од една до три години, за делото од ставовите (3) и (4) на овој член со казна затвор од една до пет години, и за делото од ставот (5) на овој член со казна затвор од една до десет години. (8) Ако делото од ставот (1) на овој член е сторено од страна на сегашен или поранешен брачен другар или интимен партнер, ќе се казни со затвор од најмалку три години. (9) Ако делото од ставот (3) на овој член е сторено од страна на сегашен или поранешен брачен другар или интимен партнер ќе се казни со затвор од најмалку пет години.“

Со членот 23, воведен е нов наслов и нов член по членот 190 и тоа чл. 190-а, кои гласат: Полово вознемирување член 190-а (1) Тој што со вербално, невербално или физичко дејство, како и преку користење електронски средства за комуникација кое имаат директно или индиректно, реално или симболично значење на наведување, непристојна понуда, намамување, изразување сексуална страст или друго дејство кое јасно потсетува на сексуален однос или други со него изедначени сексуални дејства, и со тоа ќе го повреди неговото достоинство, предизвикувајќи чувство на непријатност, навреденост, понижување или страв, ќе се казни со парична казна или со затвор до една година. (2) Тој што ќе го стори делото од ставот (1) на овој член спрема лице што му е подредено или спрема него се наоѓа во однос на зависност, друго лице на работа или на јавно место или лице што е ранливо поради возраст, болест, попреченост, зависност од дроги, бременост или тешки телесни или душевни пречки ќе се казни со казна затвор од шест месеци до три години.

Изменет е и членот 191, ставот (3), кој гласи: „Тој што организира вршење на делата од ставовите (1) и (2) на овој член или делата ќе ги стори при вршење на семејно или родово базирано насилство врз жените, ќе се казни со затвор од најмалку десет години.“³

2.2. Меѓународни конвенции

Северна Македонија е потписник на неколку меѓународни договори и конвенции кои се однесуваат на родово базираното насилство, вклучувајќи ја и:

- **Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW):** Оваа конвенција ја обврзува државата да ги преземе сите неопходни мерки за елиминација на дискриминацијата врз жените.
- **Истанбулската конвенција:** Оваа конвенција на Советот на Европа се однесува на спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство. Северна Македонија ја ратификуваше оваа конвенција и се обврза на нејзино спроведување.

3. Студија на случај: Родово базирано насилство во Северна Македонија

Случајот „НН“ е еден од најпознатите случаи на родово базирано насилство во Северна Македонија, кој го привлече вниманието на јавноста и на медиумите. „НН“ била жртва на демнење и на физичко насилство од страна на нејзиниот поранешен партнер, кој неколку месеци по раскинувањето продолжил да ја демне и заплашува.

Откако „НН“ го пријавила случајот, полицијата веднаш реагирала и сторителот бил уапсен. Според Кривичниот законик на Република Северна Македонија, демнењето и закани се казнени дела кои носат затворски казни. Во овој случај, сторителот бил осуден на шест месеци затвор и добил забрана за приближување кон жртвата.

„НН“ била подложена на сериозни психолошки трауми поради постојаното демнење и закани. Таа добила психолошка поддршка од специјализирани служби кои ѝ помогнале во справувањето со анксиозноста и стресот предизвикани од насилството. Специјализираните служби за поддршка на жртви на насилство одиграле клучна улога во нејзината рехабилитација.

Социјалните работници од Центарот за социјална работа ѝ помогнале на „НН“ да се пресели на сигурно место и да започне нов живот

³ Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик од 17.2.2023 година.

без закани. Социјалните служби исто така ѝ обезбедиле финансиска помош и поддршка за нејзините деца.

4. Предизвици и недостатоци во системот

4.1. Недоволна свест и едукација

Еден од главните предизвици е недоволната свест и едукација за родово базираното насилство меѓу населението. Многу жртви не знаат каде да се обратат или кои права ги имаат.

4.2. Културни бариери

Културните бариери и традиционалните родови улоги често го отежнуваат пријавувањето на насилството и барањето на помош. Во руралните средини, ова е особено изразено.

4.3. Неадекватна имплементација на законите

Иако законодавството постои, имплементацијата често е проблематична. Постојат случаи каде што законот не се спроведува доследно, а казните за сторителите не се адекватни.

5. Препораки за подобрување на системот

5.1. Зголемување на свеста и едукацијата

Еден од најважните чекори е зголемувањето на свеста и едукацијата за родово базираното насилство преку кампањи, семинари и работилници. Вклучувањето на образовниот систем е од клучно значење.

5.2. Обезбедување на адекватна поддршка за жртвите

Треба да се обезбеди адекватна поддршка за жртвите, вклучувајќи психолошка и правна помош, како и безбедни засолништа.

5.3. Подобрување на имплементацијата на законите

Законите треба да се спроведуваат доследно и ефективно. Ова вклучува обука на полицијата и судиите, како и постојано следење на случаите на насилство.

5.4. Воведување на строги казни за сторителите

Треба да се воведат построги казни за сторителите на родово базирано насилство за да се обезбеди правдата и да се одвратат потенцијалните сторители.

6. Дискусија

Анализата на законските одредби од националното законодавство покажува дека се прави разлика помеѓу родово базирано насилство (РБН) и насилство врз жени (НВЖ), а иста таква разлика прави и меѓународното законодавство.

Родово базирано насилство е поширок термин и се однесува на „обид или закана за физичка, ментална или социјална злоупотреба (вклучително и сексуално насилство), со одреден тип на сила (како што се насилство, закани, принуда, манипулација, измама, културолошки очекувања, оружје или економски околности) и е насочено кон лицето заради неговите/нејзините родови улоги и очекување во општеството или во културата. Најчестите облици на родово базирано насилство се насочени кон жени и девојчиња, но жртви на родово базирано насилство може да бидат и мажи и момчиња. Сите форми на насилство кои се насочени кон жените не се родово базирани.

Додека, пак, насилство врз жени е еден облик на родово базирано насилство. Со насилството врз жени се врши повреда на човековите права и дискриминација врз жените. Се однесува на „сите начини на родово базирано насилство кои резултираат во, или е веројатно да резултираат во физичка, сексуална, психолошка или економска повреда или страдање на жените, вклучително и закани за таквото постапување, принуда или производно лишување од слобода, независно дали во јавниот или во приватниот живот“. Семејното насилство е една од најчестите форми на насилство врз жени.

7. Родови јазови во пристапот до правда

- Правни и институционални бариери

Некои од пречките со кои се соочуваат жените се однесуваат на самите закони, како што се законските одредби кои се експлицитно дискриминирачки. Други пак се однесуваат на толкување на законот на родово слеп, па дури и на пристрасен начин.

Дискриминаторски правни рамки – во некои земји, жените со закон се исклучени од некои работни места, врз основа на стереотипи дека за тие работни места е потребна физичка сила или ракување со оружје, или дека работните места кои се штетни по репродуктивното здравје не се

соодветни за жени. Дефинирањето на одредени кривични дела може исто така да биде проблематично, како што е кривичното дело силување каде е вклучен елемент на сила наместо на согласност. Иако еден од начините да се надмине овој проблем е преку измена на законите, судството може исто така да придонесе за надминување на тие бариери.

Неефективни или проблематични закони или процедури – дури и кога законите не се дискриминирачки, тие не може едноставно да не даваат одговор на одредени начини на повреда на правата кои диспропорционално влијаат на жените. На пример, некои јурисдикции немаат закони за сексуално вознемирување на работното место, а во сите јурисдикции не постојат правила да се намали траумата и да се заштити приватноста на жртвите на родово базирано насилство.

Родово несензитивно толкување и имплементација на закон – кога правните професионалци не применуваат родово перспектива, тие може да ги применуваат неутралните закони на дискриминаторски начин. На пример, може да биде тешко за жена која го убила насилниот партнер да ги исполни законските услови за пропорционалност и итност при самоодбрана. Меѓутоа, родово сензитивното толкување на законот овозможува да се земе предвид фактот дека жената се соочувала со насилство многу години наназад и била психолошки злоупотребувана во моментот кога го извршила кривичното дело.

Родови стереотипи и родово пристрасност во правниот систем – родовите стереотипи не само што влијаат на уживањето на правата на жените, туку стереотипите и предрасудите го попречуваат пристапот на жените до правда во сите области на правото. Родовите стереотипи имаат особено штетни последици по жртвите на родово базирано насилство.

- Социоекономски и културолошки бариери

Социоекономските и културолошките бариери кои може да ги спречат жените во пристапот до правда произлегуваат од нееднаквата дистрибуција на моќ и ресурси меѓу жените и мажите. Затоа предизвиците околу пристапот до правда, како што се судови кои се наоѓаат само во урбани центри, може да имаат големо влијание врз жените кои имаат помалку ресурси на располагање. На пример, руралните жени е многу поверојатно да немаат финансиски средства и време кои се неопходни за да патуваат до судот во градот. Пониската социоекономска положба на жените честопати се влошува заради судските постапки, наместо да биде оспорена со закон.

За да обезбеди полесен и поедноставен пристап до правдата, не само на жртвите од родово базирано насилство, туку и на сите ранливи категории и лица со попреченост, Северна Македонија презема мерки за усогласување на законите со кои се бара од судовите да ги олеснат судските постапки и процедуралните услови за лицата со попреченост и да донесат мерки за да се осигури дека сите жртви и лица со попреченост

имаат пристап до правдата и дека информациите и комуникациите се достапни во пристапни формати. Во оваа смисла, Комитетот CEDAW го призна напредокот постигнат од Северна Македонија во врска со законодавството за бесплатна правна помош, со донесување на Законот за бесплатна правна помош и Законот за исплата на паричен надоместок на жртви од кривични дела со насилство, но сепак е загрижен, меѓу другото, поради пречките за жените да ги бараат своите права и да добијат надоместок, што, пак, се должи на барањата за подобност и постоењето родови стереотипи меѓу службениците за спроведување на законот, вклучително и полицијата. Комитетот ѝ препорача на Северна Македонија да се погрижи судовите соодветно да ги решаваат вкрстените форми на дискриминација, вклучително и преку активности за подигање на свеста и обука за судиите и адвокатите за важноста од справување со повредите на правата на жените. За да се осигури ефективен пристап до правдата процесите мора да дозволуваат учество, и мора да бидат транспарентни, што подразбира и доставување на информации на пристапен и разбирлив начин; признавање и овозможување на различни начини на комуникација; физичка пристапност низ сите фази на процесот; и финансиска поддршка во случај на правна помош.

Заклучок

Родово базираното насилство е сериозен проблем кој бара интердисциплинарен пристап и посветеност од страна на сите општествени сектори. Северна Македонија има значаен правен и институционален основ за борба против овој проблем, но потребни се понатамошни напори за подобрување на свеста, едукацијата и имплементацијата на законите. Со правилен пристап и соработка, можеме да изградиме општество кое ќе биде безбедно и еднакво за сите.

БИБЛИОГРАФИЈА:

- Совет на Европа (2011). *Конвенција за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство (Истанбулска конвенција)*. Достапно на: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e>
- Обединети нации (1979). *Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW)*. Достапно на: <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>
- Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство. Службен весник на Република Северна Македонија бр. 38/2021.
- Кривичен законик на Република Северна Македонија. Службен весник на Република Северна Македонија бр. 114/2009, измени и дополнувања до 2023.
- Закон за заштита од семејно насилство. Службен весник на Република Северна Македонија бр. 138/2004.
- Закон за еднакви можности на жените и мажите. Службен весник на Република Северна Македонија бр. 6/2012.
- Закон за бесплатна правна помош. Службен весник на Република Северна Македонија бр. 161/2019.
- Закон за исплата на паричен надоместок на жртви од кривични дела со насилство. Службен весник на Република Северна Македонија бр. 58/2013.